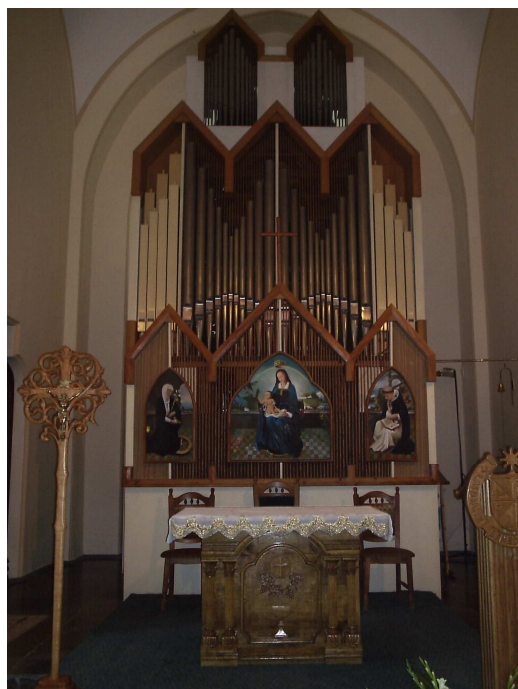

Jałtańskie organy

Chociaż podczas wakacyjnych wędrówek po Krymie spotykamy dawne kościoły, obecnie zamienione na kina, magazyny lub hale sportowe, to nie ma w nich żadnego śladu istnienia organów. Nikt nie potrafi powiedzieć, czy w tych kościołach były organy lub co z nimi się stało. Obecnie na Krymie istnieje 4 instrumenty i to wyłącznie w Jałcie. Są to jednak instrumenty zupełnie nowe: w kościele dominikanów, w cerkwi ormiańskiej i w szkole muzycznej oraz w sali organowej (Organny Zał) w Liwadii [\[1\]](#).

1. Organy w kościele dominikanów

Neogotycki kościół został zbudowany na początku XX w. przez katolicką wspólnotę. Prawdopodobnie nie było tam jeszcze organów, bo nie dokończono w pełni budowy kościoła. [\[2\]](#) Po 1937 r. kościół został odebrany katolikom z uzasadnieniem, że grozi mu zawalenie z powodu wcześniejszego trzęsienia ziemi na Krymie. Mimo tego w kościele urządzono halę sportową. W latach 80-tych XX w. kościół został przeznaczony na salę koncertową i w związku z tym zarząd miejski zdecydował się na zakup organów. W 1988 r. czeska firma Rieger-Kloss z Karniova zbudowała, 34-głosowe organy, op. 3611. Organy zostały umieszczone na miejscu głównego ołtarza. Szafa organów jest bezstylowa. Na podbudowie szafy znajduje się dwupiętrowy prospekt, Jego dolna część jest złożona z czterech płaszczyzn pisaćkowych zwieńczonych jakby trzema dwuspadzistymi daszkami. Skrajne płaszczyzny prospektu zawierają drewniane, kryte i pomalowane na biało pisaćki Pryncypału 8'. Na zwieńczeniu prospektu zostały umieszczone dwie płaszczyzny pisaćkowe zwieńczone analogicznymi daszkami jak w niższej partii prospektu. Cała szafa jest pomalowana na kolor biały z zachowaniem naturalnej barwy drewna na zadaszeniach.

Klawiatury organów wbudowano w przednią ścianę szafy. Głosy organowe we wnętrzu szafy zostały rozmieszczone na trzech piętrach: manual I - na II piętrze, manual II - na III piętrze, manual III - na I piętrze (w szafie ekspresyjnej) i sekcja pedału z tyłu szafy. Organy mają następującą dyspozycję:

Man. I (C-a³)

Gedeckt-pommer 16'
Principal 8'
Rohrflöte 8'
Weidenpfeife 8'
Oktave 4'
Blockflöte 4'
Hohlflöte 2'
Mixture 5 x 1 1/3'
Trompete 8'

Man. II (C-a³)

Gedeckt 8'
Gemshorn 8'
Principal 4'
Gedeckt-flöte 4'
Oktave 2'
Quinta 1 1/3'
Sesquialtera 2 x 2 2/3'
Krumhorn 8'
(Tremolo)

Man. III (C-a³)

Koppelflöte 8'
Principal 4'
Nachthorn 4'
Nasard 2 2/3'
Querflöte 2'

Ped. (C-a¹)

Kontrabass 16'
Subbass 16'
Pommer trans. 16'
Rauschpfeife 4 x 2 2/3'

Terz 1 3/5'	Principal 8'
Hellflöte 1'	Bassflöte 8'
Plein jeu 4 x 2'	Tenoroktave 4'
Oboe 8'	Posaune 16'
(Tremolo)	

Połączenia między sekcjami, registry zbiorowe: Pl.1, Pl. 2, Tutti, 4 wolne kombinacje dla manualów i 2 wolne kombinacje dla pedału. Traktura mechaniczna dla manualów, elektromagnetyczna dla pedału. Wiatrownice zasuwowo-klapowe obsługiwane elektromagnesami. Połączenie pomiędzy manualami mechaniczne włączane elektromagnesem. Połączenia manualów z pedałem, registry zbiorowe i wolne kombinacje działają przy pomocy elektromagnesów.

Jest to dobrze brzmiący instrument. Każda sekcja wykazuje samodzielność pod względem brzmienia. Należy docenić logicznie ułożoną dyspozycję każdej z sekcji. Pewne zastrzeżenia budzi dyspozycja III manualu, umieszczonego w szafie ekspresyjnej, a to ze względu na styl. Z reguły głosy z szafy ekspresyjnej pomagają w wykonywaniu takich utworów, które wymagają stosowania crescendo i decrescendo. Zestaw umieszczonych tam głosów nie przypomina typowych dyspozycji, czyli takich które stosuje się w szafie ekspresyjnej, tzn. - z większą liczbą głosów 8-stopowych, z głosami smyczkowymi z nisko brzmiącymi głosami mieszanymi. Wydaje się, że o układzie dyspozycji III manualu zadecydował brak miejsca dla 8-stopowych otwartych piszczałek. Mimo tego, nie musiała tam być aż taka liczba głosów brzmiących wysoko. Podobnie brak miejsca wpłynął na zastosowanie w Pryncypale 8' I manualu, co rzadko się spotyka, 14 drewnianych krytych piszczałek o dość wąskiej menzurze. Pryncypał został jednak tak zintonowany, że nie słychać przejścia od piszczałek drewnianych do metalowych.

Obecnie organy są wykorzystywane przede wszystkim do liturgii. Natomiast w sezonie wakacyjnym w kościele odbywają się prawie codziennie recitale organowe lub inne koncerty z towarzyszeniem organów. Wakacyjne koncerty cieszą się dużym zainteresowaniem.

2. Organ w Liwadii (Sala Organowa - Organny Zał)

W latach 80-tych XX w. Włodzimierz Anatoljewicz Chromczenko [3] adaptował na salę koncertową pomieszczenie dawnej elektrowni pałacowej. Tutaj właśnie zbudował 64-głosowe organy o 4 manualach z pedałem. W informatorach stale powtarza się, że organy w Liwadii mają aż 4600 piszczałek. Szafa organów została umieszczona jakby na chórze muzycznym, a na balustradzie chóru znajdują się jeszcze dwa bliźniacze pozytywy. Pod względem

architektury i zdobnictwa główny prospekt i pozytywy nawiązują do XIX-wiecznych neostylów (neobaroku i neoklasycyzmu). Na froncie głównego prospektu, w połowie wysokości, pomiędzy centralnymi płaszczyznami piszczałkowymi zostały umieszczone poziomo tuby językowego głosu - Trompetu. Traktura manualów jest mechaniczna. Natomiast registry głosowe, registry zbiorowe, wszelkie połączenia i tzw. zecer zostały wykonane z zastosowaniem elektromagnesów wspomagających i zaawansowanej elektroniki. Dyspozycja organów[4]:

Man. I (C-a³)   Man. II (C-a³)   Man. III (C-a³)

Rohrpommer 16'	Gedeckt 8'	Bordun 16'
Praestant 8'	Quintadena 8'	Prinzipal 8'
Rohrflöte 8'	Salizional 8'	Koppelflöte 8'
Gemshorn 8'	Prinzipal 4'	Viola 8'
Oktave 4'	Rohrflöte 4'	Oktave 4'
Spitzflöte 4'	Oktave 2'	Flute douce 4'
Quinte 2 2/3'	Waldflöte 2'	Nasat 2 2/3'
Oktave 2'	Quinte 1 1/3'	Oktave 2'
Hohlflöte 2'	Oktave 1'	Terz 1 3/5'
Cornett 5 x	Sesquialtera 2x	Mixtur 5x 1 1/3'
Mixtur 4x 2'	Scharff 4x 1'	Fr.Trompete 8'
Zimbel 3x 2/3'	Rankett 16'	Oboe 8'
Fagot 16'	Krumhorn 8'	Clairon harm. 4'
Trompere 8'	(Tremolo)	(Tremolo)

Man. IV (C-a³)   Ped. (C-f¹)

Zartgedeckt 16'	Prinzipalbass 16'
Holzprinzipal 8'	Subbass 16'
Lieb. Gedeckt 8'	Rohrpommer /trans./
Viola d'amore 8'	16'
Vox angelica 8'	Bordun 16'
Oktave 4'	Zartgedeckt /trans./ 16'
Gedeckt-flöte 4'	Gedecktquinte 10 2/3'
Fernflöte 2'	Oktavbass 8'
Flagioletti 1'	Bassflöte 8'
Echomixtur 4x 1	Violonbass 8'
1/3'	Choralbass 4'
Dulzian 16'	Nachthorn 4'
Vox humana 8'	Zink 3x 5 1/3'

(Tremolo)   Hinterzatz 5x 2 2/3'
 Posaune 16'
 Dulzian /trans./ 16'
 Trompete 8'
 Kopftrompete 4'

Registry zbiorowe: Pleno I i II, Tutti. Połączenia manualów pomiędzy sobą i z pedalem. Crescendo i żaluzje do III i IV manualu. Zecer z możliwością 256 wolnych kombinacji.

Bogata i logiczna dyspozycja, samodzielność sekcji sprzyja wykonywaniu utworów z różnych epok stylistycznych. Organy jednak brzmią niekorzystnie. Zastrzeżenia budzi intonacja i strój organów. Organmistrz narzekał na wysoką temperaturę i wilgotność pomieszczenia. Osobiście mam wrażenie, że organmistrz, z całym szacunkiem dla jego pracy, podjął się pracy ponad swoje możliwości. Wszystko wskazuje na to, że wzorem budowania tych organów byli dla niego organmistrzowie czescy. Kilkanaście lat wcześniej właśnie Czesi budowali organy w kościele dominikanów w Jałcie. Pan Chromczenko był wiernym obserwatorem budowy organów, a potem organistą w tym kościele. Miał więc swobodny dostęp do organów. To naśladownictwo Czechów w rozwiązaniach technicznych widać we wnętrzu organów. Właśnie dzięki życzliwości organmistrza zostałem wpuszczony do wnętrza organów. Trzeba przyznać, że organmistrz jest bardzo odczytany na temat organów, że starał się

pracę wykonać jak najlepiej. Jednak po kontakcie z organami ma się takie wrażenie, jakby budowa instrumentu nie była jeszcze skończona.

Organy z Liwadii są dobrze rozreklamowane po ulicach Jałty. W „Organnym Zale” odbywają się recitale, ale gorzej bywa z frekwencją. Sala koncertowa jest za daleko od centrum miasta, a wieczorem ulice są niestety słabo oświetlone. Dlatego chętni słuchania muzyki organowej idą raczej do kościoła dominikanów.

3. Organy w cerkwi ormiańskiej

Jest to również instrument budowany na przełomie lat 80-tych i 90-tych. Są to małe organy o 6 głosach, jednym manuale i pedale, z trakturą mechaniczną i wiatrownicami zasuwo-klapowymi. Klawiatury wbudowane w przednią ścianę szafy. Dyspozycja organów:

Man. (C-f³)	Ped. (C-f¹)
Koppelflöte 8'	Subbass 16'
Prinzipal 4'	
Flute douce 4'	
Blockflöte 2'	
Mixtur 4x 2'	

Nie słyszałem brzmienia tych organów. Za drobną opłatą kobieta pilnująca cerkwi pozwoliła mi zrobić zdjęcie i zobaczyć nazwy głosów wypisanych na registrach.

4. Organy w szkole muzycznej

Instrument zbudował także Włodzimierz Chromczenko na przełomie lat 80-tych i 90-tych. Są to organy o 24 głosach, trzech manuałach z pedałem, o trakturze mechanicznej dla I i II manuału, trakturze elektromagnetycznej dla III manuału i pedału oraz z zastosowaniem elektromagnesów dla registrów. W registrach zbiorowych i wszelkich połączeniach zastosowano rozwiązania elektroniczne. Dyspozycja organów:

Man. I (C-a³)	Man. II (C-a³)
Rohrflote 8'	Lieb. Gedeckt 8'
Spitzflote 4'	Rohrflote 4'
Gemsquint 2 2/3'	Oktave 2'
Hohlflote 2'	Quinte 1 1/3'
Mixtur 3-4x 1 1/3'	Oktave 1'
	Zimbel 2x 1/3'
Man. III (C-a3)	Ped. (C-a1)
Dolce (jęz.) 8'	Subbass 16'
Melodia (jęz.) 8'	Gedeckt 8'
Vox coel. 8'	Prinzipal 4'
Viola 4'	Gedeckt 4'
Piccolo 2'	Oktave 2'
Oboe 8'	Fagot 16'
Mixtur (jęz.) 3-4x 2'	Trompete 8'

Dyspozycja organów wydaje się być dość oryginalna. Pomija tradycyjne zasady opierania dyspozycji na tzw. piramidzie pryncypałów. Sekcja I manuału składa się z głosów fletowych (1 kryty i 3 otwarte) i Mixtury. W tym przypadku lepszy byłby wielochórowy Kornet niż Mixtura, ponieważ w takim towarzystwie głosów brzmienie Mixtury wybija się za ostro ponad pozostałe głosy. Natomiast dyspozycja II manuału jest bardziej sensowna. Nisko brzmiące głosy fletowe można wzbogacić wyżej brzmiącymi głosami pryncypałowymi. Pewnego blasku dodaje Zimbel. Natomiast III manuał jest już jakby przypadkowym zbiorem głosów smyczkowych i językowych, za wyjątkiem Piccolo Tymczasem całkiem wystarczająca jest dyspozycja sekcji pedału. Tutaj szukając lepszego brzmienia podstawy akordów, można posłużyć się Fagotem o głębokiej i zaokrąglonej barwie. Trzeba przyznać, że dobieranie registrów do wykonania utworów byłoby dosyć kłopotliwe, gdyby nie zastosowano rozwiniętej sieci połączeń pomiędzy manuałami i tzw. zecera do programowania brzmienia organów. Tak więc, tego typu dyspozycję można uznać za eksperymentalną i nie pozbawioną określonej logiki, jakkolwiek większość organistów chce mieć organy z dyspozycją opartą na piramidzie pryncypałów. Właśnie organy z dużą liczbą pryncypałów podkreślają tożsamość instrumentu.

Ważne jest tutaj jedno, że wszystkie przedstawione instrumenty są na tyle sprawne, że z powodzeniem można na nich koncertować. Nawet w sezonie wakacyjnym brakuje w Jałcie prawdziwych organistów. Do organów zasiadają częściej pianiści, co da się słyszeć podczas koncertów. Natomiast dobrze zapowiada się młoda jeszcze ucząca się organistka z kościoła dominikanów Natasza Żmychowa.

1. Dzisiejsza Liwadia jest dzielnicą Jałty.
2. Miała być jeszcze wysoka wieża, co można stwierdzić wg projektu zamieszczonego w przedsionku kościoła.
3. Włodzimierz Anatoljewicz Chromczenko - organmistrz i organista, absolwent talińskiego Konserwatorium, uczeń estońskiego organisty i kompozytora Hugo Lepnurma (informacja od Pana Chromczenki).
4. Instrument znany z autopsji.